

O orientalnych motywach w architekturze zamku malborskiego, czyli powrót do dawnej hipotezy

Jarosław JARZEWICZ

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

<https://orcid.org/0000-0001-5223-2688>

ABSTRAKT Północna brama Zamku Wysokiego w Malborku, stanowiąca jego główne wejście, jest ozdobiona arkadkami o łukach w ośli grzbiet. Wzniesiona w pierwszej fazie budowy, pochodzi z około 1280 r. Malborskie ośle grzbiety są zatem jednymi z pierwszych na kontynencie europejskim, przy czym na Bliskim Wschodzie formy te były znane już we wczesnym średniowieczu. Ze względu na to, że obiekty wyposażone w łuki w ośli grzbiet w dziełach zachodnich kojarzą się z symboliką związaną z Orientem lub Jerozolimą, można sądzić, że zastosowanie tych form w portalu w Malborku ma charakter ideowej deklaracji. Za pośrednictwem języka architektury nawiązano do pierwszej siedziby zgromadzenia i pochodzenia zakonu wywodzącego się z Ziemi Świętej.

SŁOWA-KLUCZE zamek krzyżacki w Malborku, Malbork, łuk w ośli grzbiet, motywy orientalne w architekturze gotyckiej

ABSTRACT *On Oriental Motifs in the Architecture of the Malbork Castle, or, a Return of an Old Hypothesis.* The northern gate of the High Castle in Malbork, which is its main entrance, is decorated with arcades with ogee arches. Erected in the first phase of construction, it dates from around 1280. Malbork's ogee arches are thus among the earliest to be found in Europe; in the Middle East, however, these forms had been known since the early Middle Ages. Considering that early Western European works featuring ogee arches carried symbolism related to the Orient or Jerusalem, it may be assumed that the fact that this form of a portal was used in Malbork may have had the nature of an ideological declaration. In this portal, the first seat of the Teutonic Order and its Holy Land origins were recalled in the language of architecture.

KEYWORDS the Teutonic Knights' castle in Malbork, Malbork, ogee arch, oriental motifs in Gothic architecture

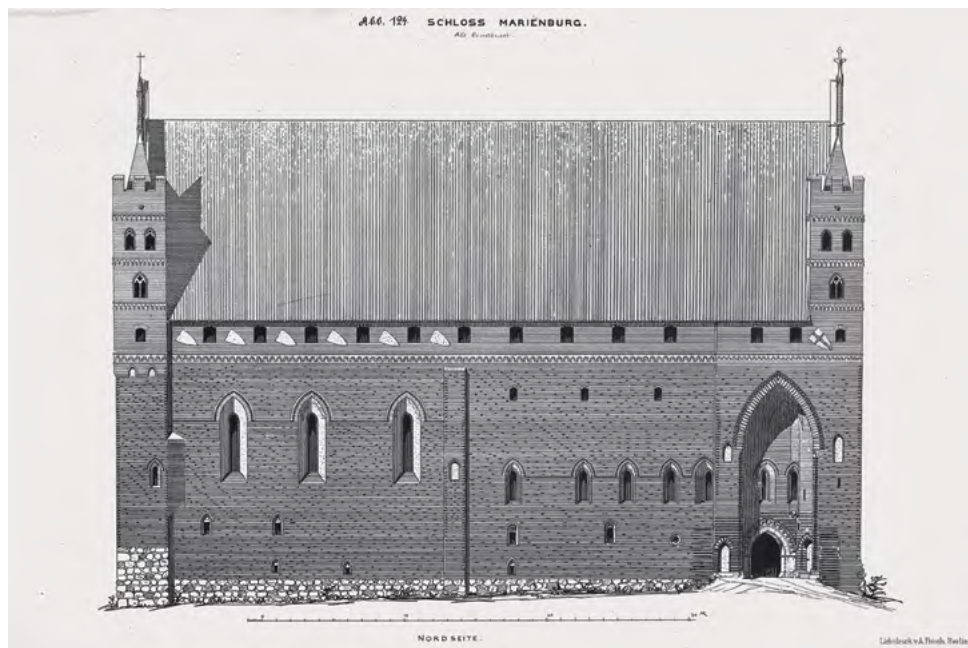
DO ZAMKU Wysokiego w Malborku wiedzie brama znajdująca się w zachodniej części skrzydła północnego (il. 1). Tę część elewacji tworzącą płaski ryzalit wypełnia prawie w całości wielka ostrołukowa nisza, która sięga niemal do korony murów. Bramę przeprowadzają do północno-zachodniego narożnika dziedzińca biegnie ukośnie (il. 2–3). Ponad portalem są widoczne dwa niewielkie okna kapitularna oraz łuk przyścienny, redukujący ukos wnęki. Prawy, zachodni narożnik został ścięty, wskutek czego powstał wąski pionowy ukośny pas muru, nadwieszony na wsporniku umieszczonym nieco powyżej zwieńczenia portalu. W obrębie tego ścięcia znajduje się również prawe mniejsze okno. Ściana wewnętrzna niszy jest wyższa niż obramiająca ją arkada. Ukośny bieg tej ściany spowodował asymetryczny układ niszy – jej prawe, zachodnie ościeże jest szersze i mieści w przyziemiu ostrołukową wnękę. Ościeże po stronie lewej, wschodniej, jest znacznie płytsze. Nisza flankująca portal z tej strony, mimo że węższa, musiała zostać umieszczona na zewnętrznym licu ryzalitu. Półfilary obramiającej niszę arkady zaopatrzone od strony podłusza w półkolumny zakończone ceramicznymi kapitelami z figuralną dekoracją. Właściwy portal ma dość przysadziste proporcje – węgary z potężnych granitowych bloków są nieco niższe niż łuk wzniesiony także z granitowych ciosów. Narożniki łuku portalu

zostały sfazowane – podobnie jak półfilarów arkady obramiającej. Zewnętrzną archiwoltę portalu tworzy wieniec trójlistnych ceramicznych arkadek obramionych pasem ciemnych, glazurowanych cegieł (il. 4). Glazurowane cegły występują też na ścianach wnęki i filarów arkady w regularnym pasowym układzie (na przemian ze zwykłymi) do wysokości nieco powyżej portalu. Jedynie na półfilarach arkady obramiającej oraz na kolumnkach ten naprzemienny wątek sięga aż do poziomu kapiteli. Również archiwolty okien nad portalem mają obramienie z cegły glazurowanej. W wyższych partiach ryzalitu bramnego cegły glazurowane pojawiają się rzadziej – jako ciemne główki wątku wendyjskiego.

Zasłużony konserwator i badacz zamku malborskiego Conrad Steinbrecht napisał w wielokrotnie wznawianym przewodniku, że „brama zamkowa wykazuje osobliwe kształty, pozostające pod wpływem form mauryjskich”¹. Choć nie uzasadnił on tej sugestii, intuicja, jak sądzę, go nie zawiodła. Geneza zamków krzyżackich, w tym także ich ewentualnych źródeł na Wschodzie, jest kwestią ciągle dyskutowaną wśród historyków sztuki. Choć wybitni znawcy architektury krzyżackiej Christofer Herrmann i Tomasz Torbus ustosunkowali się sceptycznie co do orientalnych wpływów na architekturę krzyżacką w Prusach, wydaje się, że sprawa nie jest definitywnie zamknięta². Co mógł mieć zatem na myśli Steinbrecht, pisząc o „osobliwych formach pod wpływem mauryjskim”?

1. Conrad Steinbrecht, *Schloss Marienburg in Preussen. Führer durch seine Geschichte und Bauwerke* (Berlin: Julius Springer, 1892), s. 13–14. „Das Schlossthor selbst zeigt eine seltsame, von maurischen Formen beeinflusste Gestaltung”. Dziesięć lat wcześniej z podobną sugestią wystąpił polski architekt: Maciej Moraczewski, *Zamek krzyżacki w Malborku dziś a przed pięciuset laty* (Lwów: nakładem autora, 1882), s. 21. Trafnie zaobserwował łuki w ośli grzbiet na malborskim portalu, ale niesłusznie uznał portal kościoła della Magione w Palermo za bliską analogię („niemal takie samo obramienie”). W rzeczywistości kościół ten nie ma łuków w ośli grzbiet ani w portalach, ani nigdzie indziej. Dziękuję recenzentowi artykułu za wskazanie nieznanego mi wcześniej publikacji Moraczewskiego.
2. Christofer Herrmann, *Mittelalterliche Architektur im Preussenland. Untersuchungen zur Frage der Kunstlandschaft und -geographie* (Petersberg: Imhof, 2007), s. 166–167. Autor odnosi się sceptycznie do orientalnych wpływów na architekturę krzyżacką, dopuszczając ewentualnie zaczerpnięcie ze Wschodu pomysłu danskerów jako wież

1 Malbork, Zamek Wysoki, elewacja północna. Repr. wg C. Steinbrecht, *Die Baukunst des deutschen Ritterordens in Preussen. II. Die Zeit der Landmeister* (Berlin, 1988), il. 124

Wydaje się raczej wątpliwe, aby chodziło o glazurowaną cegłę, gdyż trudno ten materiał określić jako szczególnie wyjątkowy. Za „osobliwy” można uznać natomiast kształt arkadek na archiwolcie portalu. Są to mianowicie trójlistne arkadki o łukach „w ośli grzbiet” (niem. *Kielbogen*, *Eselrückenbogen*, ang.

ogee-arch, franc. *arc à contre-courbes*). Przy bliższym spojrzeniu widać, że wklęsłowe profile arkadek nie przechodzą z jednego segmentu na drugi, ale tworzą wyraźne, choć niewielkie „ośle grzbiety”. Mimo że większość segmentów została wymieniona w trakcie prac konserwatorskich, to zachowane fragmenty

ustępowych (np. z Crac de Chevaliers); Tomasz Torbus, *Zamki konwentualne państwa krzyżackiego w Prusach* (Gdańsk: Słowo/obraz terytoria, 2014), s. 299–301 – wyraził wątpliwości co do wpływu zamków bliskowschodnich na pruskie. Inspiracje sztuką islamu uznaje natomiast za prawdopodobne Gottfried Kerscher, *Architektur als Repräsentation. Spätmittelalterliche Palastbaukunst zwischen Pracht und zeremoniellen Voraussetzungen. Avignon – Mallorca – Kirchenstaat* (Tübingen: Wasmuth, 2000), s. 214–226, gdzie aprobująco przytacza tezę Nielsa von Holsta o wpływie architektury islamu (konkretnie – hiszpańskiej) na krzyżacką w Prusach: Niels von Holst, „Zum frühen Burgenbau des Deutschen Ritterordens in Spanien und in Preussen”, *Burgen und Schlösser* 21 (1980), s. 15–20, szczególnie s. 18; oraz id., *Der deutsche Ritterorden und seine Bauten von Jerusalem bis Sevilla, von Thorn bis Narwa* (Berlin: Mann, 1981), s. 94–98. Zamki krzyżackie w swoim podstawowym kształcie przypominają rzymskie kasztele; pośredniczącą rolę odegrały hiszpańskie alkazary wznoszone przez muzułmańskich budowniczych; wielkie blendy na elewacjach Awinionu i Malborka mają wspólne źródło właśnie w alkazarach Toledo, Kordoby i Sewilli; wspólnymi motywami są też murowane hełmy wież (w hiszpańskich motywowane względami obronnymi); oprócz rozczłonkowania elewacji wielkimi blendami, z architektury hiszpańsko-arabskiej według tego badacza mają się wywodzić także: prostokątne obramienia portali ostrołukowych oraz stosowanie płaszczyznowej dekoracji z glazurowanej cegły lub zendrówek.

2 Malbork, Zamek Wysoki, fragment wnęki z bramą w elewacji północnej.
Fot. Jarosław Jarzewicz

oryginalne potwierdzają, że rekonstrukcje wiernie odwzorowują pierwotny kształt. Pojawienie się łuku w osi grzbiet w najwcześniejszej części Zamku Wysokiego ma znaczenie „formy krytycznej”, czyli, w tym przypadku, ujawniającej istotne przesłanie³. Wyeksponowanie takich łuków na bramie zamkowej, w miejscu bezsprzecznie widocznym, stąd z reguły

obciążonym semantycznie, nie może być jedynie kwestią przypadku. Tym bardziej jest zaskakujące, że w dotychczasowych badaniach nie poświęcono temu problemowi większej uwagi.

Budowę zamku w Malborku rozpoczęto najpóźniej ok. 1280 r., kiedy to przeniesiono konwent z Zanturu do Malborka⁴. Według powszechnie przyjętej

3. Hans Sedlmayr, „Europäische Romanik im Lichte ihrer kritischen Formen”, w: id., *Epochen und Werke. Gesammelte Schriften zur Kunstgeschichte*, t. 3 (Mittenwald: Mäander, 1982), s. 46–69.

4. Herrmann, *Mittelalterliche Architektur im Preussenland*, s. 583. Według Kazimierza Pospieszego budowę rozpoczęto nawet kilka lat wcześniej: „Ukończenie pierwszego etapu prac terenowych w 1279 r., rozłożonego na okres co najwyżej pięcioletni (od 1274 r.) [...] nie było w warunkach pruskich czymś niezwykłym. [...] Roboty na obwodzie zewnętrznym czworoboku i w podstawowej partii mieszkalnej dla załogi Zanturu ukończono najpóźniej w 1281 roku. W ciągu trzech sezonów budowlanych 1279–1281 r. wzniesiono oprócz muru obwodowego co najmniej fundamenty skrzydeł, a może także mury kondygnacji piwnic, parteru i pierwszego piętra skrzydła północnego [...]”; zob. Kazimierz Pospieszny, *Domus Malbork. Zamek krzyżacki w typie regularnym* (Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2014), s. 30–31. Dyskusja o datowaniu najstarszych partii Zamku Wysokiego w Malborku toczy się nieustannie; zob.

3 Malbork, Zamek Wysoki, brama w elewacji północnej. Fot. Jarosław Jarzewicz

4 Malbork, Zamek Wysoki, fragment archiwołty portalu bramnego. Fot. Jarosław Jarzewicz

chronologii względnej, skrzydło północne jest najwcześniejsze, a zatem portal zamkowy musiał powstać najprawdopodobniej jeszcze na początku lat 80. XIII w., a może nawet nieco wcześniej. W tym czasie łuki w ośli grzbiet nie były formami obiegowymi, przeciwnie – stosowano je niezmiernie rzadko.

Malborskie przykłady należą do najwcześniejszych w kulturze europejskiej. W łacińskiej Europie motyw ten zyskał pewną popularność dopiero na przełomie XIII i XIV w. – szczególnie w Anglii, w rodzącym się właśnie tzw. Decorated Style⁵ (il. 9). Na kontynencie pojawiał się sporadycznie aż do późnego gotyku.

Janusz Trupinda, „Skrzydło północne Zamku Wysokiego – dzieje, kształt architektoniczny i wyposażenie w światło źródeł pisanych”, w: *Zamek Wysoki w Malborku. Interdyscyplinarne badania skrzydła północnego*, red. Maria Poksińska (Malbork–Toruń: Muzeum Zamkowe w Malborku, 2006), s. 13–45; oraz recenzję tej publikacji: Jarosław Jarzewicz, *Zamek Wysoki w Malborku. Interdyscyplinarne badania skrzydła północnego*, red. Maria Poksińska, *Biuletyn Historii Sztuki* 70, nr 1–2 (2008), s. 222–228. Obszerne omówienie stanu dyskusji zob. Bogna Jakubowska, *Magiczna przestrzeń Złotej Bramy w Malborku. Progres badawczy czy regres?* (Malbork: Muzeum Zamkowe w Malborku, 2016), s. 372–397.

5. Jean Bony, *The English Decorated Style. Gothic Architecture Transformed, 1250–1350* (New York: Cornell University Press, 1979), s. 22–25; Nicola Coldstream, *The Decorated Style. Architecture and Ornament, 1240–1360* (London: British Museum Press, 1994), s. 35–52; Paul Crossley, „Salem and the Ogee Arch”, w: *Architektur und Monumentskulptur des 12.–14. Jahrhunderts. Produktion und Rezeption. Festschrift für Peter*

5 *Chrystus na tronie*, miniatura z Ewangeliarza Rabuli, VI w., Florencja, Biblioteca Mediceo Laurenziana, cod. Plut. I, 560, fol. 14r. Fot. Wikimedia Commons

6 Aleppo, minaret Wielkiego Meczetu. Fot. Dosseman, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

7 Relikwiarz św. Anastazego, Akwizgran, skarbiec katedralny. Fot. Willy Horsch, CC-BY-SA-3.0, Wikimedia Commons

Poza nielicznymi wyjątkami z przełomu XIII i XIV w. rozpowszechnił się dopiero w 2. połowie XIV w.⁶ Łuki w ośli grzbiet były wykorzystywane zwłaszcza na terenie państwa krzyżackiego ok. 1300 r., choćby w maswerkach chóru kościoła świętych Janów w Toruniu i kaplicy zamkowej w Lochstedt, gdzie zapewne pojawiły się pod wpływem malborskiego wzorca⁷.

Przedstawienie historii tego motywu wymagałoby odrębnego studium, tutaj zaznaczymy, że na Bliskim Wschodzie był on znany od bardzo dawna, już w późnej starożytności, przed podbojem islamskim. Świadczy o tym miniatura z Chrystusem tronującym w arkadzie, znajdująca się w syryjskim Ewangeliarzu Rabuli z 586 r.⁸ (il. 5). Pojawiał się zarówno w skali

Kurmann zum 65. Geburtstag, red. Stephan Gasser et al. (Bern etc.: Peter Lang, 2006), s. 321–342.

6. Crossley, „Salem and the Ogee Arch”, s. 321–342. Günther Binding, *Masswerk* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1989), s. 283–287; Peter Kurmann, „Spätgotische Tendenzen in der europäischen Architektur um 1300”, w: *Akten des XXV. internationalen Kongresses für Kunstgeschichte*, t. 6 (Wien: Böhlau, 1986), s. 11–18; Jarosław Jarzewicz, „Maswerk chóru katedry – awangardowa forma w architekturze XIII-wiecznego Wrocławia. The tracery in the cathedral’s choir – an avant-garde form in the architecture of 13th-century Wrocław”, *Architectus* nr 1(53) (2018), s. 21–37.

7. Zob. Torbus, *Zamki konwentualne państwa krzyżackiego w Prusach*, s. 127–131; Herrmann, *Mittelalterliche Architektur im Preussenland*, s. 570–573, 760–762.

8. Florencja, Biblioteca Medicea Laurenziana, cod. Plut. I, 560, fol. 14r.; Herbert Kessler, „Rabbula Gospels”, w: *The Age of Spirituality. Late Antique and Early Christian Art, Third to Seventh Century*, red. Kurt Weitzmann (New York: Metropolitan Museum of Art, 1979), s. 495–496; Ingo F. Walther, Norbert Wolf, *Codices illustres. Die schönsten illuminierten Handschriften der Welt 400 bis 1600* (Köln: Taschen, 2005), s. 64–65.

monumentalnej, na przykład na elewacjach minaretu Wielkiego Meczetu w Aleppo, datowanego na 1090 r.⁹ (il. 6), na fasadzie meczetu Al-Aqmar w Kairze z lat ok. 1121–1125¹⁰ czy na fasadzie szpitala Nur-ad-Dina w Damaszku z ok. 1154 r.¹¹, jak i w ornamentach zdobiących tekstylia, księgi, wyroby z metalu etc.¹² Warto podkreślić, że łuk w ośli grzbiet występował także w architekturze chrześcijańskiego Wschodu, na przykład w Armenii w portalu kościoła św. Jerzego klasztoru Nor-Ghetik z lat 1208–1241 i w łuku tęczowym kościoła św. Astvatsatsin (pw. Matki Bożej) w klasztorze Geghard, datowanego na lata 1283–1288¹³. Nie są to zapewne odosobnione przypadki. Z dużą dozą prawdopodobieństwa można przyjąć, że człowiekowi Zachodu żyjącemu w XIII stuleciu motyw łuku w ośli grzbiet nasuwał skojarzenia z Orientem.

Na Zachodzie najstarszym znanym przykładem jest zresztą wschodni import – relikwiarz św. Anastazego (Anastasiusa) w skarbcu katedry w Akwizgranie (il. 7).

Z inskrypcji wynika, że była to fundacja Eustacjusza (Eustateiosa), bizantyjskiego gubernatora Antiochii, piastującego ten urząd w latach 969–970. Relikwiarz znalazł się na Zachodzie prawdopodobnie za sprawą cesarzowej Teofano (Theophanu) – jeszcze w X w.¹⁴ Nadano mu kształt miniaturowej budowli centralno-kopułowej z kwadratowym w planie korpusem z apsydą i segmentową kopułą na tamburze. Portale zamknięto łukami w ośli grzbiet. Według interpretacji André Grabara forma ta nawiązuje symbolicznie do edikuli Grobu Świętego w Jerozolimie¹⁵. Co istotne, również w najwcześniejszych dziełach wykonanych na Zachodzie, w których zastosowano łuki w ośli grzbiet, mamy do czynienia z „jerozolimską” symboliką. W korpusie nawowym katedry w Magdeburgu znajduje się centralna szesnastoboczna kaplica (tzw. Sechzehneckige Kapelle) wzniesiona około 1250 r., która pierwotnie była prawdopodobnie symboliczną „kopią” Grobu Świętego¹⁶ (il. 8–9). W ścianach i sklepieniu kaplicy

9. Zob. *Architecture of the Islamic World. Its History and Social Meaning*, red. George Mitchell (London: Thames&Hudson, 1978), s. 231. Zabytek został zniszczony w czasie wojny w 2013 r.

10. Zob. George Marçais, *Sztuka islamu*, tłum. Hanna Morawska (Warszawa: Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, 1979), s. 105–106.

11. Richard Ettinghausen, Oleg Grabar, Marilyn Jenkins-Madina, *Sztuka i architektura islamu 650–1250*, tłum. Jolanta Kozłowska (Warszawa: Dialog, 2007), s. 228, il. 372.

12. Zob. *Al-Andalus. The Art of Islamic Spain*, red. Jerrilynn D. Dodds (New York: Metropolitan Museum of Art, 1992); Ettinghausen, Grabar, Jenkins-Madina, *Sztuka i architektura islamu 650–1250*, passim.

13. Oganeg Khachaturovich Khalpakhchian, *Architectural Ensembles of Armenia* (Moscow: Iskusstvo Publishers, 1980), Geghard: s. 319–327, il. 16, 24; Nor-Ghetik: s. 353–359, il. 19.

14. Ernst Günther Grimme, „Anastasiuserliquiar”, w: *Ornamenta Ecclesiae. Kunst und Künstler der Romanik. Katalog zur Ausstellung des Schnütgen-Museums in der Josef-Haubrich-Kunsthalle*, t. 3, red. Anton Legner (Köln: Schnütgen-Museum der Stadt, 1985), s. 88–90 – przywieziony do Akwizgranu jako dar Teofano. Alternatywna hipoteza zakłada, że relikwiarz trafił na Zachód w wyniku I krucjaty, w trakcie której krzyżowcy zdobyli Antiochię: William B. R. Saunders, „The Aachen Reliquary of Eustathius Maleinus, 969–970”, *Dumbarton Oaks Papers* 36 (1982), s. 211–219.

15. André Grabar, „Le Reliquaire Byzantin de la Cathédrale d’Aix-la-Chapelle”, w: *Karolingische und ottonische Kunst. Werden, Wesen, Wirkung*, red. Hermann Schnitzler (Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1957), s. 282–297.

16. Wtórne jest zarówno jej obecne usytuowanie (w drugiej od wschodu arkadzie między nawowej po stronie północnej), jak i znajdująca się w jej wnętrzu grupa rzeźbiarska

8 Magdeburg, katedra,
kaplica szesnastoboczna.
Fot. Jarosław Jarzewicz
9 Magdeburg, katedra,
kaplica szesnastoboczna,
fragment wnętrza.
Fot. Jarosław Jarzewicz

zostały wycięte przezrocza o fantazyjnych kształtach, z dominującymi łukami w ośli grzbiet, które potęgują jej niezwykle, egzotyczny wygląd.

W katedrze w Paderborn po pożarze w 1263 r. przekształcono północne ramię transeptu, a nowy, wieloboczny kształt dostosowano do umieszczonego

w nim Grobu Świętego, o czym świadczą relikty architektoniczne, a potwierdzają przekazy źródłowe¹⁷. Ściany poniżej okien rozczłonkowano zdwojonymi niszami zamkniętymi łukami w ośli grzbiet, co nadało gotyckiemu wnętrzu „orientalizujący” charakter (il. 10).

tronującej pary Chrystusa i Marii-Eklezji; zob. Heiko Brandl, „Die sechzehneckige Kapelle im Magdeburger Dom”, w: *Zur Architektur und Plastik des Mittelalters in Sachsen-Anhalt. Hallesche Beiträge zur Kunstgeschichte*, red. Wolfgang Schenkluhn (Halle an der Saale: Universitätsverlag Halle–Wittenberg, 2000), s. 33–54. Choć brak jest elementów ikonograficznych i źródeł pozwalających na jednoznaczne określenie symbolicznych treści budowli, istnienie bliskiej czasowo analogii w katedrze w Konstancji o ewidentnej symbolice Grobu Świętego uprawdopodobnia taką samą interpretację w stosunku do zabytku magdeburgskiego; zob. Peter Kurmann, „Zur Architektur des Konstanzer HL. Grabes”, *Unsere Kunstdenkmäler. Mitteilungsblatt für die Mitglieder der Gesellschaft für Schweizerische Kunstgeschichte, Nos monuments d'art et d'histoire. Bulletin destiné aux membres de la Société d'Histoire de l'Art en Suisse, I nostri monumenti storici. Bollettino per i membri della Società di Storia dell'Arte in Svizzera* 20, z. 3–4 (1969), s. 145–155; Hans Georg Thümmel, „Das Heilige Grab. Liturgie und Ikonographie im Wandel”, w: *Kunst – Kontext – Geschichte. Festgabe für Hubert Faensen zum 75. Geburtstag*, red. Tatjana Bartsch, Jörg Meiner (Berlin: Lukas Verlag, 2003), s. 67–83, szczególnie s. 69.

17. Wilhelm Tack, „Heiliges Grab und Osterspiel im Paderborner Dom”, *Westfälische Zeitschrift* 110 (1960), s. 231–248; Marcel Carel Schurr, „Die französische Gotik und die deutschen Hallenkirchen”, w: *Gotik. Der Paderborner Dom und die Baukultur des 13. Jahrhunderts in Europa*, red. Christoph Stiegemann (Petersberg: Michael Imhof Verlag, 2018), s. 274–289.

10 Paderborn, katedra, północne ramię transeptu, fragment. Fot. Jarosław Jarzewicz

Oczywiście nie każda średniowieczna symboliczna replika Grobu Świętego była wyposażona w takie łuki¹⁸. Właściwie są to przykłady dość odosobnione, ale ważny jest tutaj kierunek zależności – najwcześniejsze na Zachodzie dzieła sztuki z łukami w osli grzbiet wywodzą się lub odnoszą do Orientu.

Potwierdzają to kolejne przykłady. W kościele Saint-Yved w Braine znajdował się nagrobek Pierre'a de Dreux zwanego Mauclerc, hrabiego Szampanii i księcia Bretanii, zmarłego w 1250 r. na morzu,

w drodze powrotnej z krucjaty (il. 11). Choć dzieło nie przetrwało wandalizmu rewolucyjnego, jego kształt znamy dzięki rysunkowi z kolekcji Gaignières¹⁹. Gigant z rękami złożonymi w geście modlitwy został przedstawiony w arkadzie zamkniętej łukiem trójlistnym w osli grzbiet. Jeśli nagrobek powstał krótko po śmierci księcia, to jest to chyba najwcześniejszy i wyjątkowy przykład użycia tej formy w sztuce sepulkralnej we Francji. Choć u schyłku XIII w. pojawiała się częściej, nadal nie stała się powszechna. Także

18. O zachodnich replikach Grobu Świętego: Gustaf Dalmann, „Das Grab Christi in Deutschland”, *Studien über christliche Denkmäler* 14 (Leipzig: Dieterich, 1922); Matthias Untermann, *Der Zentralbau im Mittelalter. Form – Funktion – Verbreitung* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1989), s. 52–83; Annemarie Heimann-Schwarzweber, „Grab, Heiliges”, w: *Lexikon der Christlichen Ikonographie*, t. 2 (Rom–Freiburg–Basel–Wien: Verlag Herder, 1994), s. 182–192; Jürgen Krüger, *Die Grabeskirche zu Jerusalem. Geschichte – Gestalt – Bedeutung* (Regensburg: Schnell & Steiner, 2000); Nikolas Jaspert, „Vergewärtigungen Jerusalems in Architektur und Reliquienkult”, w: *Jerusalem im Hoch- und Spätmittelalter. Konflikte und Konfliktbewältigung. Vorstellungen und Vergewärtigungen*, red. Dieter Bauer (Frankfurt am Main: Campus Verlag, 2001), s. 219–297.

19. Oxford, Bodleian Library MS. Gough drawings-Gaignières 1: <https://digital.bodleian.ox.ac.uk/objects/dcaba9e4-f760-4d6a-991d-cb470c4b0264/>, dostęp 5 września 2022; zob. Bony, *The English Decorated Style*, s. 25. Na przełomie XIII i XIV w. podobnych nagrobków spotkamy więcej, nie jest to jednak zjawisko powszechne; zob. np. nagrobek Badouina de Courcelles (zm. 1296), pierwotnie w Saint Ouen w Rouen, Oxford, Bodleian Library MS. Gough drawings-Gaignières 7: <https://digital.bodleian.ox.ac.uk/objects/53bfb711-f613-4811-aec1-cf3b16bb2ff9/>, dostęp września 2022.

w tym wypadku można sądzić, że jest to nawiązanie do Outremer, zwłaszcza że w inskrypcji zostały przywołane zasługi księcia i jego chwalebna śmierć: „in sancta regione Deo famulando moratus”²⁰. W rękopisie Apokalipsy powstałym w Anglii w latach 1260–1272²¹ „Kościół Pergamonu” (il. 12) został przedstawiony jako fantastyczna wieżowa budowla z popiersiem anioła umieszczonym nad portalem z obramieniem w formie łuku w osli grzbiet. „Kościół Tiatyry” (il. 13) symbolizuje budowla jeszcze bardziej fantastyczna, portal jest zwieńczony łukiem ostrym, wpisany w łuk wielolistny, obramiony z kolei łukiem półkolistym, na który jest nałożony łuk w osli grzbiet. Również w pozostałych pięciu kościołach Apokalipsy została przedstawiona architektura o mniej lub bardziej egzotycznych formach (kopuły, łuki wielolistne, stożkowe zwieńczenia wież etc.). Choć rękopis jest dziełem angielskiego skryptorium i iluminatorów, także w tym wypadku wykorzystano „orientalny” motyw, aby zaznaczyć, że mamy do czynienia z kościołami w Azji.

Forma łuku w osli grzbiet została rozpowszechniona, a wręcz stała się podstawą architektonicznego słownika w angielskim stylu dekoracyjnym (Decorated Style) u schyłku XIII i w 1. połowie XIV w. Najwcześniejsze przykłady jej zastosowania w monumentalnej skali są związane z artystycznymi fundacjami dworu Edwarda I – króla-krzyżowca (w latach 1269–1272 przebywał w Outremer). Należą do nich tzw. Eleanor Crosses (il. 14) – pomniki upamiętniające pogrzeb zmarłej w 1290 r. królowej Eleonory Kastyljskiej²², która razem z Edwardem uczestniczyła w wyprawie krzyżowej. Również w tym wypadku jest bardzo prawdopodobne, że „wschodnie” formalne konotacje miały istotne znaczenie treściowe.

11 Nagrobek Pierre'a de Dreux zwanego Mauclerc, pierwotnie w Saint-Yved w Braine, rycina z kolekcji Gaignières. Fot. © Bodleian Libraries, University of Oxford

Niezależnie od realizacji angielskich, a także wcześniejszych, łuki w osli grzbiet pojawiły się w monumentalnej skali w najbardziej „wschodnim” z miast średniowiecznego Zachodu – w Wenecji. Po splądrowaniu

20. Stanislas Prioux, *Monographie de l'ancienne abbaye royale Saint-Yved de Braine. Avec la description des tombes royales & seigneuriales renfermées dans cote église* (Paris: Imprimerie J. Claye, 1859), il. nlb. po s. 60 i 64: „Petrus flos commitum Britonnum comes, hic monumentum Elegit positum juxta monumenta parentum Largus, magnanimus audendo magna probatus. Magnatum primus regali flore stirpe creatus In sancta regione Deo famulando moratus Vite sublatus rediens jacet hic tumulatus Celi militia gaudens de milite Christi Summa letitia comiti comes obtinet isti”.

21. Oxford, Bodleian Library Douce 180, fol. 15v, 16r; zob. Otto Pächt, Jonathan James Graham Alexander, *Illuminated Manuscripts in the Bodleian Library Oxford*, t. 3 (Oxford: Clarendon Press, 1973), s. 43, nr 469.

22. Bony, *The English Decorated Style*, s. 20–23; Coldstream, *The Decorated Style*, s. 41.

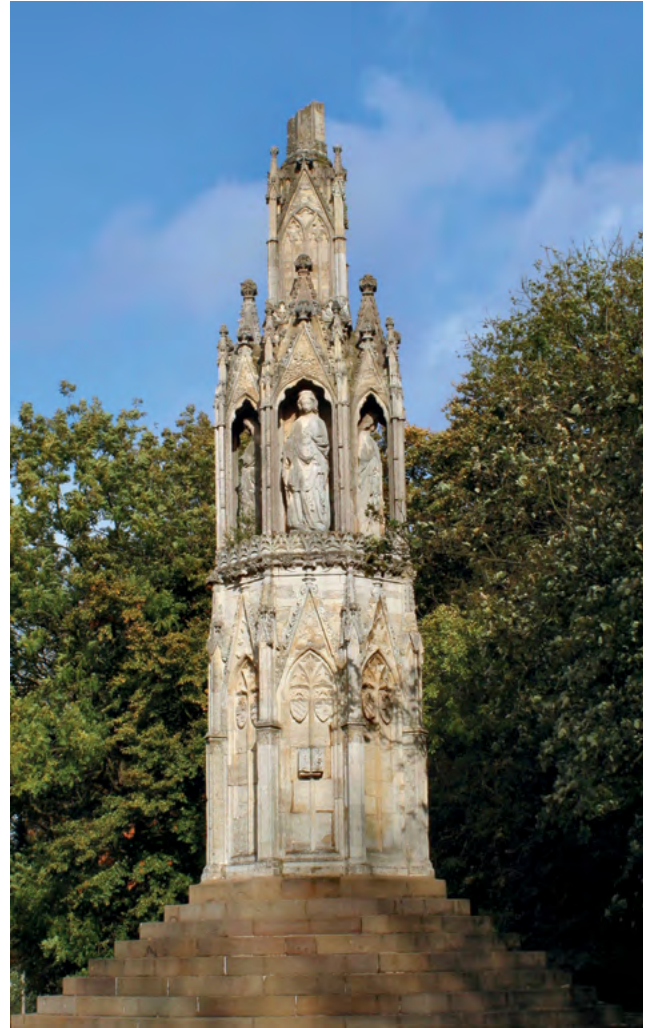

12 Kościół Pergamonu, miniatura w *The Douce Apocalypse*, ok. 1265–1270, Oxford, Bodleian Libraries, MS. Douce 180, fol. 15v. Fot. © Bodleian Libraries, University of Oxford

13 Kościół Tiatry, miniatura w *The Douce Apocalypse*, ok. 1265–1270, Oxford, Bodleian Libraries, MS. Douce 180, fol. 16r. Fot. © Bodleian Libraries, University of Oxford

Konstantynopola w wyniku IV krucjaty, Wenecja osiągnęła apogeum potęgi i bogactwa. Zewnętrzny wyrazem była przebudowa fasady bazyliki św. Marka (San Marco). Skrajnym portalom fasady nadano kształt monumentalnych eksedr zamkniętych półkolumnami, obramiających wielkie portale wysokimi łukami w osi grzbiet ujmującymi właściwe, prostokątne wejścia. Wrażenie niesłychanego wręcz, „orientalnego”

14 Eleanor Cross w Hardington, 1291–1295. Fot. Wikimedia Commons

przepychu jest nieodparte – nie tylko za sprawą formy i materii samej architektury (marmur), ale też przeobfitej dekoracji rzeźbiarskiej, mozaikowej i ornamentalnej.

Porta San Alippio (pierwszy portal od strony północnej; il. 15) został ozdobiony mozaiką w 1264 r.²³, zatem jego architektoniczna struktura musiała już wtedy istnieć. Portal południowy (il. 16) fasady zachodniej jest datowany na ok. 1230–1250 r.²⁴ Portale

23. Günter Brucher, *Sakrale Baukunst Italiens im 11. und 12. Jahrhundert* (Köln: DuMont, 1987), s. 94.

24. Bony, *The English Decorated Style*, s. 24.

15 Wenecja, bazylika św. Marka, portal północny fasady zachodniej (Porta San Alipio). Fot. Jarosław Jarzewicz

16 Wenecja, bazylika św. Marka, portal południowy fasady zachodniej. Fot. Jarosław Jarzewicz

z łukami w ośli grzbiet znajdują się też w elewacji północnej (Porta dei Fiori, 1250–1260 r.), a także we wnętrzu w skrzydłach transeptu (Porta San Giovanni, ok. 1280 r.)²⁵. Znaczenie tych orientalnych form wydaje się w Wenecji oczywiste – to właśnie Wschód był źródłem bogactwa i politycznej potęgi republiki. Relikwie jej patrona – św. Marka – zostały według tradycji wykradzione i przewiezione przez Wenecjan z Aleksandrii. Oczywiste wydaje się również i to, że te weneckie przedsięwzięcia artystyczno-propagandowe były znane krzyżakom, a przynajmniej ich najważniejszym dostojnikom. Przypomnijmy, że po upadku Akki to to właśnie w Wenecji niemal przez dwadzieścia lat (1291–1309 r.) mieściła się oficjalna siedziba zakonu.

Być może, te „orientalne” konotacje były istotne dla najwcześniejszych zastosowań łuków w ośli grzbiet na Zachodzie. Wśród skojarzeń silnie związanych z Orientem najważniejsze były odniesienia do Ziemi Świętej. O ich sile świadczy panorama Jerozolimy autorstwa Erharda Reuwicha, opublikowana w dziele Bernharda von Breydenbach *Peregrinatio in Terram Sanctam* w Moguncji w 1486 r. (il. 17). Widać na niej meczet Kopuła na Skale, tradycyjnie identyfikowany ze Świątynią Salomona, nakryty – wbrew stanowi faktycznemu – kopułą cebulastą, czyli o przekroju w ośli grzbiet. W podobne kopuły zaopatrzone jeszcze kilka innych widocznych na panoramie budowli. Zapewne

pod wpływem ryciny Reuwicha również „Świątynię Salomonową” w *Kronice świata* Hartmana Schedla (fol. 48r), wydanej w Norymberdze siedem lat później, przedstawiono jako nakrytą analogiczną kopułą.

Przywiązywanie zbyt dużej wagi do stosunkowo drobnego (w skali całego zamku malborskiego) detalu ornamentalnego może wydawać się dyskusyjne, jednak warto podkreślić, że malborskie arkadki w ośli grzbiet należą do najwcześniejszych w kontynentalnej Europie i stanowią właściwie jedyną dekorację głównego portalu prowadzącego do zamku. Nie są też w żaden sposób uwarunkowane ani tradycją architektoniczną, ani względami konstrukcyjnymi. Ornamenty zaś nie były w średniowiecznej architekturze (i nie tylko średniowiecznej zresztą) czczą ozdobą, lecz bardzo często także nośnikiem znaczenia. Umieszczenie na portalu (bramie) emblematu czy symbolu zawierającego ważne z punktu widzenia właściciela (inwestora) przesłanie było jak najbardziej stosowne i popularne, podobnie jak ozdabianie bram czy portali inskrypcjami, monogramami lub herbami. W Malborku widoczne są jeszcze pozostałości herbu zakonu zamontowanego nad wnęką portalową, na ścianie ryzalitu.

Oficjalna nazwa zakonu potocznie zwanego krzyżackim brzmi: Zakon Szpitala Najświętszej Marii Panny Domu Niemieckiego w Jerozolimie (Ordo fratrum domus hospitalis Sanctae Mariae Theutonicorum in

25. Otto Demus, Ferdinando Forlati, *The Church of San Marco in Venice* (Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Trustees for Harvard University, 1960), s. 104–105.

17 Erhard Reuwich, fragment panoramy Jerozolimy z dzieła Bernharda von Breydenbach *Peregrinatio in Terram Sanctam* (Mainz, 1486). Fot. Wikimedia Commons

Jerusalem, Orden der Brüder vom Deutschen Haus Sankt Mariens in Jerusalem). Krzyżacy mieli Jerozolimę w samej nazwie, była to ważna część ich autoidentyfikacji i autoprezentacji. „Język” architektury nie formułuje jednoznacznych komunikatów, tworzy na ogół system odniesień, aluzji i skojarzeń – raczej „daje

do zrozumienia” niż informuje. Ale czy można trafniej wyrazić w tym języku przesłanie zawarte w nazwie zakonu, jak nie poprzez zaopatrzenie bramy wiodącej do domu (zamku-klasztoru) braci (zakonników-rycerzy) w formy kojarzące się ze Wschodem i wskazujące na jerozolimskie pochodzenie ich zgromadzenia?

BIBLIOGRAFIA

- Al-Andalus. The Art of Islamic Spain*. Redakcja Jerrilynn Dodds. New York: Metropolitan Museum of Art, 1992.
- Architecture of the Islamic World. Its History and Social Meaning*. Redakcja George Mitchell. London: Thames&Hudson, 1978.
- Binding, Günther. *Masswerk*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1989.
- Bony, Jean. *The English Decorated Style. Gothic Architecture Transformed, 1250–1350*. New York: Cornell University Press, 1979.
- Brandl, Heiko. „Die sechzehneckige Kapelle im Magdeburger Dom”. W: *Zur Architektur und Plastik des Mittelalters in Sachsen-Anhalt. Hallesche Beiträge zur Kunstgeschichte*, redakcja Wolfgang Schenkluhn, 33–54. Halle an der Saale: Universitätsverlag Halle–Wittenberg, 2000.
- Brucher, Günter. *Die sakrale Baukunst Italiens im 11. und 12. Jahrhundert*. Köln: DuMont Verlag, 1987.
- Coldstream, Nicola. *The Decorated Style. Architecture and Ornament, 1240–1360*. London: British Museum Press, 1994.
- Crossley, Paul. „Salem and the Ogee Arch”. W: *Architektur und Monumentalskulptur des 12.–14. Jahrhunderts. Produktion und Rezeption. Festschrift für Peter Kurmann zum 65. Geburtstag*, redakcja Stephan Gasser et al., 321–342. Bern–Berlin etc.: Peter Lang, 2006.
- Dalman, Gustaf. „Das Grab Christi in Deutschland”. *Studien über christliche Denkmäler* 14. Leipzig: Dieterich, 1922.
- Demus, Otto, i Ferdinando Forlati. *The Church of San Marco in Venice*. Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Trustees for Harvard University, 1960.
- Ettinghausen, Richard, Oleg Grabar, i Marilyn Jenkins-Madina. *Sztuka i architektura islamu 650–1250*. Tłumaczenie Jolanta Kozłowska. Warszawa: Dialog, 2007.

- Grabar, André. „Le Reliquaire Byzantin de la Cathédrale d'Aix-la-Chapelle”. W: *Karolingische und ottonische Kunst: Werden, Wesen, Wirkung*, redakcja Hermann Schnitzler, 282–297. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1957.
- Grimme, Ernst Günther. „Anastasiusreliquiar”. W: *Ornamenta Ecclesiae. Kunst und Künstler der Romanik. Katalog zur Ausstellung des Schnütgen-Museums in der Josef-Haubrich-Kunsthalle*, t. 3, redakcja Anton Legner, 88–90. Köln: Schnütgen-Museum der Stadt, 1985.
- Heimann-Schwarzweber, Annemarie. „Grab, Heiliges”. W: *Lexikon der Christlichen Ikonographie*, t. 2, 182–192. Rom–Freiburg–Basel–Wien: Verlag Herder, 1994.
- Herrmann, Christofer. *Mittelalterliche Architektur im Preussenland. Untersuchungen zur Frage der Kunstlandschaft und -geographie*. Petersberg: Imhof, 2007.
- von Holst, Niels. *Der deutsche Ritterorden und seine Bauten von Jerusalem bis Sevilla von Thorn bis Narwa*. Berlin: Gebr. Mann Verlag, 1981.
- von Holst, Niels. „Zum frühen Burgenbau des Deutschen Ritterordens in Spanien und in Preussen”. *Burgen und Schlösser* 21 (1980): 15–20.
- Jakubowska, Bogna. *Magiczna przestrzeń Złotej Bramy w Malborku. Progres badawczy czy regres?* Malbork: Muzeum Zamkowe w Malborku, 2016.
- Jarzewicz, Jarosław. Recenzja *Zamek Wysoki w Malborku. Interdyscyplinarne badania skrzydła północnego*, red. Maria Poksińska. *Biuletyn Historii Sztuki* 70, nr 1–2 (2008): 222–228.
- Jarzewicz, Jarosław. „Maswerk chóru katedry – awangardowa forma w architekturze XIII-wiecznego Wrocławia. The tracery in the cathedral's choir – an avant-garde form in the architecture of 13th-century Wrocław”. *Architectus* 1, nr 53 (2018): 21–37.
- Jaspert, Nikolas. „Vergegenwärtigungen Jerusalems in Architektur und Reliquienkult”. W: *Jerusalem im Hoch- und Spätmittelalter. Konflikte und Konfliktbewältigung, Vorstellungen und Vergegenwärtigungen*, redakcja Dieter Bauer, 219–297. Frankfurt am Main: Campus Verlag, 2001.
- Kerscher, Gottfried. *Architektur als Repräsentation. Spätmittelalterliche Palastbaukunst zwischen Pracht und zeremoniellen Voraussetzungen. Avignon–Mallorca–Kirchenstaat*. Tübingen: Wasmuth, 2000.
- Kessler, Herbert. „Rabbula Gospels”. W: *The Age of Spirituality. Late Antique and Early Christian Art, Third to Seventh Century*, redakcja Kurt Weitzmann, 495–496. New York: Metropolitan Museum of Art, 1979.
- Khalpakhchian, Oganeg Khachaturovich. *Architectural Ensembles of Armenia*. Moscow: Iskusstvo Publishers, 1980.
- Krüger, Jürgen. *Die Grabeskirche zu Jerusalem. Geschichte Gestalt Bedeutung*. Regensburg: Schnell & Steiner, 2000.
- Kurmann, Peter. „Spätgotische Tendenzen in der europäischen Architektur um 1300”. W: *Akten des XXV. internationalen Kongresses für Kunstgeschichte*, t. 6, 11–18. Wien: Böhlau, 1986.
- Kurmann, Peter. „Zur Architektur des Konstanzer HL. Grabes”. W: *Unsere Kunstdenkmäler. Mitteilungsblatt für die Mitglieder der Gesellschaft für Schweizerische Kunstgeschichte / Nos monuments d'art et d'histoire. Bulletin destiné aux membres de la Société d'Histoire de l'Art en Suisse / I nostri monumenti storici. Bollettino per i membri della Società di Storia dell'Arte in Svizzera* 20, z. 3–4 (1969): 145–155.
- Marçais, George. *Sztuka islamu*. Tłumaczenie Hanna Morawska. Warszawa: Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, 1979.
- Moraczewski, Maciej. *Zamek krzyżacki w Malborku dziś a przed pięciuset laty*. Lwów: nakładem autora, 1882.
- Pächt, Otto, i Jonathan James Graham Alexander. *Illuminated Manuscripts in the Bodleian Library Oxford*, t. 3. Oxford: Clarendon Press, 1973.
- Pospieszny, Kazimierz. *Domus Malbork. Zamek krzyżacki w typie regularnym*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2014.
- Prioux, Stanislas. *Monographie de l'ancienne abbaye royale Saint-Yved de Braine. Avec la description des tombes royales & seigneuriales renfermées dans cotte église*. Paris: Imprimerie J. Claye, 1859.

- Saunders, William B. R. „The Aachen Reliquary of Eustathius Maleinus, 969–970”. *Dumbarton Oaks Papers* 36 (1982): 211–219.
- Schurr, Marcel Carel. „Die französische Gotik und die deutschen Hallenkirchen”. W: *Gotik. Der Paderborner Dom und die Baukultur des 13. Jahrhunderts in Europa*, redakcja Christoph Stiegemann, 274–289. Petersberg: Imhof, 2018.
- Sedlmayr, Hans. „Europäische Romanik im Lichte ihrer kritischen Formen”. W: *Epochen und Werke. Gesammelte Schriften zur Kunstgeschichte*, redakcja Hans Sedlmayr, 46–69. Maaßen: Mittenwald, 1982.
- Steinbrecht, Conrad. *Schloss Marienburg in Preussen. Führer durch seine Geschichte und Bauwerke*. Berlin: Julius Springer, 1892.
- Tack, Wilhelm. „Heiliges Grab und Osterspiel im Paderborner Dom”. *Westfälische Zeitschrift* 110 (1960): 231–248.
- Thümmel, Hans Georg. „Das Heilige Grab. Liturgie und Ikonographie im Wandel”. W: *Kunst – Kontext – Geschichte. Festgabe für Hubert Faensen zum 75. Geburtstag*, redakcja Tatjana Bartsch, Jörg Meiner, 67–83. Berlin: Lukas Verlag, 2003.
- Torbus, Tomasz. *Zamki konwentualne państwa krzyżackiego w Prusach*. Gdańsk: Słowo/obraz terytoria, 2014.
- Trupinda, Janusz. „Skrzydło północne Zamku Wysokiego – dzieje, kształt architektoniczny i wyposażenie w światło źródeł pisanych”. W: *Zamek Wysoki w Malborku. Interdyscyplinarne badania skrzydła północnego*, redakcja Maria Poksińska, 13–45. Malbork–Toruń: Muzeum Zamkowe w Malborku, 2006.
- Untermann, Matthias. *Der Zentralbau im Mittelalter. Form Funktion Verbreitung*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1989.
- Walther, Ingo F., i Norbert Wolf. *Codices illustres. Die schönsten illuminierten Handschriften der Welt 400 bis 1600*. Köln: Taschen, 2005.

SUMMARY

On Oriental Motifs in the Architecture of the Malbork Castle, or, a Return of an Old Hypothesis by Jarosław Jarzewicz

The northern gate of the High Castle in Malbork, which is the main entrance to the compound, is decorated with arcades with ogee arches. This section was erected in the first phase of the castle's construction, so it dates from around 1280. Malbork's ogee arches are thus among the earliest to be found in Europe; in the Middle East, however, these forms had been known since the early Middle Ages, both in Christian art (in Syria, e.g. the Rabula Gospels dating from 586 or the reliquary of Athanasios of Antioch from ca. 970, in Armenian architecture, e.g. the church of St. George in the Nor-Ghetik monastery, built between 1208 and 1241) and, of course, in Islamic art (both on a monumental scale, e.g. on the façades of the minaret at the Great Mosque in Aleppo, dating from ca. 1090, or the façade of the Al-Aqmar Mosque in Cairo from ca. 1121–1125, and in works of applied art).

Works featuring ogee arches that would be earlier than the Malbork portal are rare in the West. Significantly, many of them reveal oriental references or even carry ideological content related to Jerusalem. The reliquary of Athanasios, recorded in Aachen already in the Middle Ages, is a miniature “replica” of the aedicule of the Holy Sepulchre, as is – although on a monumental scale – the sixteen-sided chapel in Magdeburg cathedral (ca. 1250). The north wing of the transept in Paderborn

cathedral, rebuilt after 1263 with ogee niches, contained a symbolic Holy Sepulchre. Putting ogee arches on tomb monuments of crusaders (e.g. the tomb of Pierre de Dreux at Braine, after 1250, the Eleanor Cross at Hardingstone from 1291) constitutes a symbolic allusion to the expedition to the Holy Land in which they had taken part. In the eyes of Westerners, this form of an arch probably evoked associations with the Orient, for which reason the churches of Asia (Pergamon and Thyatira) were depicted as fantastic architectural structures with ogee arches (e.g. in the manuscript of the Apocalypse, Oxford, Bodleian Library, Douce 180, dating from ca. 1260–1272).

Ogee arches were used in their most spectacular form and scale on the façade of San Marco in Venice, restructured in the 13th-century. The city of Venice was Western Europe's gateway to the East; significantly, the main authorities of the Teutonic Order resided there after the fall of Acre for almost two decades, before moving their headquarters to Malbork. Thus, considering that early Western European works featuring ogee arches carried symbolism related to the Orient or Jerusalem, it may be assumed that the fact that this form of a portal was used in Malbork may have had the nature of an ideological declaration. In this portal, the first seat of the Teutonic Order – whose official name was *Ordo fratrum domus hospitalis Sanctae Mariae Theutonicorum in Jerusalem* – and its Holy Land origins were recalled in the language of architecture.

BIOGRAPHICAL NOTE

Jarosław Jarzewicz, art historian, medievalist, employed at the Institute of Art History of Adam Mickiewicz University in Poznań. His main research interests include art of the Middle Ages and art of the late 18th and early 19th century. He received his doctoral degree in 1992 based on the dissertation *Architektura Nowej Marchii w okresie Askańczyków i Wittelsbachów* [Architecture of the New March under the Ascanians and Wittelsbachs]. His habilitation degree was granted in 2006 based on the dissertation *Świątynia pamięci. O kościele-mauzoleum Raczyńskich w Rogalinie* [A Temple of Memory. On the Raczyński Family's Mausoleum Church in Rogalin]. He received the title of the Professor in the Humanities in 2021.

NOTA BIOGRAFICZNA

Jarosław Jarzewicz, historyk sztuki, mediewista, pracuje w Instytucie Historii Sztuki UAM w Poznaniu. Główne zainteresowania badawcze: sztuka średniowieczna, sztuka XVIII/XIX w. Doktorat w 1992 r. na podstawie rozprawy *Architektura Nowej Marchii w okresie Askańczyków i Wittelsbachów*. Habilitacja w 2006 r. (*Świątynia pamięci. O kościele-mauzoleum Raczyńskich w Rogalinie*). Tytuł profesora nauk humanistycznych uzyskał w 2021 r.